

Лидија ТАСИЋ
ORCID 0000-0002-4139-0821
Педагошки факултет у Врању
Универзитет у Нишу

УДК 81'36
811.163.41'367.333
- прегледни научни рад -
DOI: 10.5937/gufv2501039T

ПОЈАМ АТРИБУТИВА У ДОМАЋОЈ И АНГЛИСТИЧКОЈ ЛИТЕРАТУРИ: ТЕРМИНОЛОШКЕ И ТЕОРИЈСКЕ РАЗЛИКЕ

Сажетак: У раду су представљени различити погледи на атрибутив у домаћим и англистичким граматикама. Конкретно, рад систематизује проблемска питања у вези са тим да ли атрибутив представља засебну синтаксичку функцију или је врста апозиције, који елемент атрибутивне конструкције функционише као њен управни члан, каква је природа односа између чланова атрибутивне конструкције и које врсте речи могу вршити атрибутивну функцију. Литература коју смо имали у виду указује на већи број аргумената у прилог тврдњама да је атрибутив структурално различит од апозиције, да заузима десну позицију у атрибутивној конструкцији и да леви члан атрибутивне конструкције представља њен управни члан. Најприхваћеније је становиште да се атрибутив изражава именицом, док је најпроблематичније питање односа субординације/координације између чланова атрибутивне конструкције. Рад појашњава природу атрибутива и указује на питања која могу бити предмет даљег истраживања.

Кључне речи: атрибутив, апозиција, термин, српски језик.

Увод

У овом раду биће речи о језичкој појави која се може препознати у примерима

- (1) град Београд,
- (2) доктор Перић,
- (3) мој пријатељ Петар.

У српској литератури се први члан конструкције у примерима (1)–(3) означава термином *атрибутив*¹ (Стевановић, 1969: 69; Пипер и др.,

* lidijataasic17@gmail.com

¹ За читав спој се користи термин *атрибутивна конструкција* (Пипер и Клајн, 2014: 260). Тај термин ћемо користити у наставку рада.

2005: 69; Станојчић, 2010: 314; Пипер и Клајн, 2013: 306). Овај термин у употребу први уводи Стевановић, с циљем да разграничи његову функцију у односу на функцију типичне апозиције (Стевановић, 1969: 69), каква се може препознати у примерима типа:

(4) Перић, доктор, дошао је код нас.

(5) Београд, главни град Србије, налази се на ушћу Саве и Дунава.

Иако на први поглед делује да је појава јасна, постоје бројне неподударности и у домаћој и у англистичкој литератури која обрађује питање атрибутива. Поред тога што аутори не користе исте термине за ову појаву (в. прво поглавље), они се не слажу у потпуности ни око низа суштинских особина атрибутива, попут тога:

а) да ли је атрибутив посебна функција у реченици или је врста апозиције;

б) који члан атрибутивне конструкције је њен управни члан;

в) да ли међу конституентима атрибутивне конструкције постоји однос субординације или однос координације;

г) којим врстама речи атрибутив може бити изражен.²

Циљ овог рада је да представи проблеме у вези са атрибутивом и да, на основу аргумената заступљених у литератури, упути на смер у ком би могао ићи конзистентан опис ове граматичке појаве. Рад је организован на следећи начин: у првој секцији бавимо се проблемом различитих и неподударних термина за језичку појаву на коју се односи атрибутив; у другој секцији представљамо сличности и разлике атрибутива и апозиције; треће, четврти и пети део посвећен је синтаксичким проблемима у вези са атрибутивом; у шестом делу расправљамо о морфолошким описима овог синтаксичког члана; седма секција је закључна.

1. Како се заправо *атрибутив* зове?

Постоји неколико проблема који се тичу именовања поменуте језичке појаве:

а) фигурирање различитих термина у литератури;

б) неподударност у литератури у томе на шта који термин реферише;

в) неуједначеност у литератури око тога шта тачно представља метајезички референт овог термина;

² Ради лакшег праћења, у наставку ћемо користити термине који су доминантни у српској литератури. Конкретно, термином *атрибутив* упућиваћемо на примере (1)–(3). Овај термин ће се односити на леви или на десни члан конструкције, у зависности од тога виђење ког аутора је представљено. Термином *апозиција* (или: типична апозиција) реферисаћемо на десни члан конструкције у примерима (4) и (5). Сва одступања од овакве употребе термина, која ће се нужно појавити приликом представљања англистичке литературе, биће наглашена.

г) разлика у терминима *атрибутив* и *апозитив* у домаћој³ литератури.

Скуп назива којима се реферише на детерминатив именичког типа чине речи: атрибутив (Стевановић, 1969: 69; Пипер и др., 2005: 69; Станојчић, 2010: 314; Пипер и Клајн, 2013: 306), апозиција (Quirk et al, 1985: 1300–1301; Halliday, 1994: 488; Hudson, 1998: 92; Keizer, 2005: 348; Pautsma, 1904: 267; Barić, 1997: 569; Клајн, 2005: 233; Ćirgić i dr., 2010: 283; Silić i Pranjković, 2005: 313; Katičić, 2002: 478), апозитив (Curme, 1947: 8; Quirk et al., 1985: 1301; Hudllstone&Pullum, 2002: 447–449), рестриктивна/нерестриктивна апозиција (Quirk et al, 1985: 1303), лабава/чврста апозиција (Heringa, 2012), апозитивна/апозицијска фраза (Quirk et al., 1985: 41; Pautsma, 1904: 270), атрибутивна конструкција (Пипер и Клајн, 2013: 260).⁴

Када се има у виду метајезички референт, најпроблематичнији термин представља термин *апозиција* (последично – и његови хипоними *рестриктивна/нерестриктивна апозиција* и *чврста/лабава апозиција*). Једна група аутора овим термином назива везу међу члановима конструкције (Quirk et al, 1985: 1300–1301; Halliday, 1994: 488; Hudson, 1998: 92; Keizer, 2005: 348). Другим речима, они овим термином упућују на тип везе између речи *град* и *Београд* у примеру (1) или на везу између речи *град* и конструкције *главни град Србије* у примеру (5). Друга група аутора тим истим термином указује на појединачне чланове конструкције (Pautsma, 1904: 267; Barić, 1997: 569; Клајн, 2005: 233; Ćirgić i dr., 2010: 283; Silić i Pranjković, 2005: 313; Katičić, 2002: 478⁵). На пример, они овим термином упућују на спој *главни град Србије* у примеру (5).⁶

Када је реч о терминима *апозитивна/апозицијска фраза* (Quirk et al., 1985: 41, Pautsma, 1904: 270) и *атрибутивна конструкција* (Пипер и Клајн, 2013: 260), значење им је прозирно – из самог назива је јасно да њихов метајезички референт представља читава конструкција. Слично томе, на основу суфикса је јасно и да се термини *апозитив* и *атрибутив* односе на појединачне чланове конструкције. Оно што је, међутим, проблематично у вези са терминима *апозитив* и *атрибутив* је што ни један ни други немају исто значење у англистичкој и домаћој литератури. У домаћој литератури,

³ Под термином *домаћа литература* подразумевамо хрватску, босанску, српску и црногорску литературу, имајући у виду да је реч о варијантама истог језика.

⁴ Варијанте термина на енглеском језику: апозиција (apposition), апозитив (appositive), рестриктивна/ нерестриктивна апозиција (restrictive/non-restrictive apposition), лабава/чврста апозиција (loose/close apposition), апозицијска/апозитивна фраза (appositive phrase). Разлог за превод синтагме *appositive phrase* са два алтеранта образложен је у првом поглављу.

⁵ Катичић овако назива и члан, али и „преоблику којом се предикатна именица једне реченице уврштава уз именицу друге реченице” (Katičić, 2002: 478).

⁶ У српској новијој литератури апозицијом се назива искључиво други део конструкције, који је одвојен запетама (в. примере (5) и (6)). У осталој наведеној литератури апозицијом се реферише и на чланове који се не одвајају запетама, већ имају рестриктивну функцију.

термин *апозитив* означава синтаксичку појаву која се посматра потпуно изоловано од *апозиције*. Њу илуструјемо примером (6):

(6) Дете, окупано, седи.

С друге стране, у англистичкој литератури би се пример (6) сматрао примером за врсту апозиције код које је десни *апозитив* – дакле, десни *члан* апозитивне конструкције – изражен придевом. Другим речима, *апозитив* у литератури на енглеском језику не означава нову синтаксичку појаву, већ представља уобичајени термин за члан апозитивне конструкције. С тим у вези, термин *appositive phrase* се у англистичкој литератури користи се да реферише како на спојеве са апозицијом (в. примере (4) и (5)) тако и на спојеве са апозитивом (в. примере (6)).⁷

Када је реч о самом избору термина *атрибутив*, кључни проблем је у томе што овај термин имплицира да је леви члан конструкције (тј. конституент на који се термин односи), онај који је у зависној позицији у односу на десни члан. То је, као што ћемо видети у трећој секцији, такође предмет дискусије.⁸

2. Да ли је атрибутив самосталан или припада апозицији?

Питање сличности и разлике између апозиције и атрибутива у граматицама се тумачи на различит начин. У српској литератури се претежно успоставља разлика између атрибутива и апозиције (Стевановић, 1969: 69; Пипер и др., 2005: 69; Станојчић, 2010: 314; Пипер и Клајн, 2013: 306). Као што је у раду напоменуто, Стевановић ту разлику истиче и на термилошком плану:

За нас су апозиције именице које се као друго име истог појма у истом падежу додају главним речима ради њихова одређивања према раније неизреченим особинама. Именице пак које такође стоје уз друге именице и врше службу њихова одређивања, али не означавају исти већ шири појам, појам врсте или рода којем главни појам припада, затим појам титуле или звања, односно занимања или особине које главни појам има, као у примерима *извор вода*, *река Бистрица*, *река Зета*, *грађанин племић*, *цар Стијепан* и сл. –

⁷ Како не би дошло до забуне на коју појаву превод термина *appositive phrase* тачно реферише, користимо превод *апозитивна/апозицијска фраза* уместо једноставнијих варијанти превода као што су само *апозитивна фраза* или само *апозицијска фраза*.

⁸ Термин *атрибутив* и у техничком смислу може бити проблематичан. Наиме, његов превод на енглески језик гласи *attributive*, односно гласи исто као и превод реченичног члана *атрибут* на енглески језик. Будући да између *атрибутива* и *атрибута* у српском језику постоји разлика, исти превод може довести до забуне приликом истраживања ове теме. Из тог разлога, при претрази литературе на енглеском језику која се уско бави појавом атрибутива треба користити термине *close apposition* или *restrictive apposition*, а не термин *attributive*.

по служби својој нису апозиције, и у ствари нису ништа друго до атрибутиви. (Стевановић, 1969: 57–58)

Насупрот томе, у црногорским, хрватским, босанским граматикама, као и у појединим старијим српским граматикама, атрибутив је у потпуности изједначен са апозицијом (Barić, 1997: 569; Клајн, 2005: 233; Ćirgić i dr., 2010 : 283; Silić i Pranjković, 2005: 313; Katičić, 2002: 478; Jahić i dr., 2000: 402). Аутори не само да не користе различите термине већ га не издвајају ни као врсту апозиције.

У енглеским граматикама ове две стране су избалансиране – атрибутив се сматра врстом апозиције, с тим што су разлике у односу на типичну апозицију увек наглашене – било кроз опис (Pautsma, 1904; Halliday, 1994: 488; Hudson, 1998: 92; Keizer, 2005: 348; Pautsma, 1904) било термилолошки (Quirk et al., 1985: 1303; Heringa, 2012).

У литератури се појављује све већи број аргумената који иду у прилог томе да разлика између апозиције и атрибутива није мала. Хиринга (2012) наводи неколико аргумената у прилог структуралној разлици између ових реченичних чланова.

Први аргумент преузима од Акуне-Фарине. Према речима Хиринге, Акуна-Фарина је показала да препозицијска фраза⁹ или односна реченица не могу рестриктивно модификовати први члан атрибутивне конструкције¹⁰ (Асуња-Фариња, 1996, према: Heringa, 2012: 3–4)¹¹. Овај аргумент стоји и у српском језику, што илуструјемо преводом њених примера¹² у (6):

- (6) а. *Лингвиста године Џонсон је сјајан човек.^{13,14}
б. *Лингвиста ког највише волим Џонсон је сјајан човек.¹⁵

⁹ PP (prepositional phrase)

¹⁰ Ауторка атрибутивну конструкцију назива терминима *чврста апозиција* и *рестриктивна апозиција*.

¹¹ Запажања различитих аутора илустрована у примерима од (6) до (10) цитирамо према Хиринги (2012) јер их конкретно она сматра аргументима за постојање структуралних разлика између атрибутивне конструкције и конструкције са класичном апозицијом.

¹² За оригиналне верзије примера (6)–(10) на енглеском/-данском/-немачком в. Heringa, 2012: 3–4. Како не бисмо оптерећивали текст, у фуснотама ћемо наводити оригинале примера само за атрибутивне конструкције (конструкције са апозицијом изгледају исто, само са запетама на одговарајућем месту).

¹³ * The linguist of the year Johnson is a brilliant man. (Heringa, 2012: 4).

¹⁴ Процена прихватљивости превода овог и осталих примера спроведена је на основу језичког осећаја аутора рада. Оцена (*) дата је због контраста у прихватљивости који аутор рада примећује у паровима примера са атрибутивном и стандардном апозицијском конструкцијом. Будући да су паузе једино што у говору разликује атрибутивну конструкцију од конструкције са стандардном апозицијом, то може утицати на оцену прихватљивости. Из тог разлога, сматрамо да је прихватљивост могуће проверити једино кроз поређење обе варијанте.

¹⁵ * The linguist I like best Johnson is a brilliant man. (Heringa, 2012: 4).

С друге стране, реченице су прихватљиве уколико се модификује први члан апозицитивне конструкције¹⁶ (Heringa, 2012: 3–4), што такође важи и у српском језику:

- (7) а. Лингвиста године, Џонсон, сјајан је човек.
б. Лигвиста ког највише волим, Џонсон, сјајан је човек.

Као други аргумент ауторка наводи Молиторово запажање да „други елемент у чврстој апозицији не може бити проширен придевом у функцији атрибута или детерминатором”¹⁷ (Molitor, 1979, према: Heringa, 2012: 4). С тим у вези, наводи Молиторове примере, чије преводе дајемо у (8):

- (8) а. Познати главни град Амстердам годишње привлачи милионе страних посетилаца.¹⁸
а'. Познати главни град, Амстердам, годишње привлачи милионе страних посетилаца.
б. *Главни град познати Амстердам годишње привлачи милионе страних посетилаца.¹⁹
б'. Главни град, познати Амстердам, годишње привлачи милионе страних посетилаца.

Из превода ових примера види се да аргумент стоји и на материјалу српског језика. Придевом у функцији атрибута може бити модификован само први члан атрибутивне конструкције (8а), док модификација другог члана није могућа (8б). С друге стране, придевом у функцији атрибута могуће је модификовати и први и други члан стандардне апозицијске конструкције ((8а') и (8б')). Ови примери јасно указују на постојање разлике у структури атрибутивне конструкције и конструкције са стандардном апозицијом.

Као трећи аргумент Хиринга истиче запажање Буртон-Робертса да леви члан атрибутивне конструкције мора бити одређен, док десни члан стандардне апозицијске конструкције може бити и неодређен (Burton-Roberts, 1995, према: Heringa, 2012: 4). Иако у српском језику нема члана, примећујемо да употреба броја „један”, којим се указује на неодређеност појма, заиста утиче на прихватљивост примера. Модификоване преводе Буртон-Робертсових примера наводимо у (9):

¹⁶ Ауторка на апозитивну конструкцију реферише терминима *лабава* и *нереструктивна апозиција*.

¹⁷ Примере са детерминатором не наводимо јер стандардни српски језик нема члан.

¹⁸ De beroemde hoofdstad Amsterdam trekt jaarlijks miljoenen internationale bezoekers. (Оригинал на данском језику); The famous capital of Amsterdam draws millions of international visitors every year. (Превод на енглески језик) (Heringa, 2012: 4).

¹⁹ *De hoofdstad (het) beroemde Amsterdam trekt jaarlijk miljoenen internationale bezoekers. (Оригинал на данском); *The capital the famous Amsterdam draws annually millions of international visitors every year. (Превод на енглески језик). (Heringa, 2012: 4).

- (9) а. *Мери је позвала једног лингвисту Џонсона на журку.²⁰
б. Мери је позвала једног лингвисту, Џонсона, на журку.

Пример (9) показује да је немогуће да атрибутивна конструкција буде неодређена и у српском језику.

Као финални аргумент Хиринга истиче Лејсерзонов увид да се атрибутивне конструкције од апозитивних разликују у погледу тога да ли је елипса вербалне фразе допуштена (Heringa, 2012: 4). И ова је разлика присутна у српском језику, те преводе примера наводимо у (10):

- (10) а. *Мој пријатељ, Фред, живи у Питсбургу, а исто и мој пријатељ, Дејв.²¹
б. Мој пријатељ Фред живи у Питсбургу, а исто и мој пријатељ Дејв.

Аргументи приказани у овом поглављују иду у прилог томе да постоји јасна разлика у структури атрибутивне конструкције и конструкције са стандардном апозицијом.

3. Где је *атрибутив*у место? Лево или десно?

Још један од проблема у литератури о атрибутиву представљају неподударности у вези са одређењем позиције атрибута. Наиме, у српским, хрватским, црногорским и босанским граматицама по правилу се наводи како атрибутив стоји непосредно испред именице коју одређује (Пипер и др., 2005: 70; Barić, 1997: 588; Silić & Pranjković, 2005: 314; Katičić, 2002: 478; Пипер и Клајн, 2013: 307; Клајн, 2005: 233; Čirgić i dr., 2010: 285; Jahić i dr., 2000: 402). Као изузеци од тог редоследа наводе се: а) стилски обележени случајеви (нпр. Марица *девојка*) (Пипер и др., 2005: 70; Barić, 1997: 592; Jahić, 2000: 402); б) устаљени обрасци имена и титула (нпр. Иван-бег, Смаил-ага) (Пипер и др., 2005: 70; Barić, 1997: 592); в) случајеви у којима атрибутив стоји уз апелатив (нпр. птице *грабљивице*, змија *отровница*, човек *убогар*)²² (Пипер и др., 2005: 70; Barić, 1977: 588), као и случајеви типичне апозиције (уз обавезну напомену да се одваја запетама)²³ (Čirgić i dr., 2010: 283; Silić i Pranjković, 2005: 313; Клајн, 2005: 233). Поред наведеног, јавља се и усамљен став Станојчића да и у примерима са

²⁰ * Mary invited a linguist Johnson to her party.

²¹ а. *My friend, Fred, lives in Pittsburgh, and so does my friend, Dave. /My friend Fred lives in Pittsburgh and so does my friend Dave. (Herringa, 2012: 5)

²² У случајевима који су изузеци, као стилски маркиран редослед, заправо се наводи уобичајан редослед: *отровница* змија, *убогар* човек и сл. (Пипер и др., 2005).

²³ Последње се углавном јавља у граматицама у којима се не успоставља разлика између *апозиције* и *атрибутива*.

називима часописа, књига и сл. атрибутив, неочекивано, заузима десну позицију (Станојчић, 2010: 315).²⁴

У англистичкој литератури атрибутив²⁵ се, као и типична апозиција, увек сматра десним чланом конструкције (Poutsma, 1904: 281; Huddlstone & Pullum, 2002: 455; Curme, 1947: 8; Hudson, 1998: 92). Наглашава се да се њиме „денотира примерак врсте” онога што је изражено управном речју, те да неретко означава „лично име” (Poutsma, 1904: 282). Другим речима, супротно ономе што налазимо у домаћој литератури²⁶, према страним лингвистима функцију атрибутива у примерима (1)–(3) вршиле би речи „Београд”, „Перић” и „Петар”, а не речи (фразе) „град”, „доктор” и „мој пријатељ”. Када се узму у обзир њихова запажања, чини се да атрибутив на десној позицији не би био изузетак, већ правило.

Слично страним лингвистима размишљају Марковић (2008) и Ковачевић (2019). Према мишљењу Марковића, у хрватском језику не постоје изузеци, већ је сваки атрибутив²⁷ увек десни члан споја. Другим речима, као што је у примеру *птица селица* реч *селица* у функцији атрибутива, исто је тако у примеру *романописац Крлежа* реч *Крлежа* атрибутив. Његов главни аргумент долази из семантике. Наиме, аутор наводи да међу члановима споја *птица селица* постоји однос хипероним : хипоним, где хипоним *селице* ближе одређује себи надређени појам *птице*. У терминима традиционалне логике, како аутор наводи, именица која се налази десно семантички функционише на начин типичан за модификаторе – повећава садржај појма именице која се налази лево, а смањује му опсег (Марковић, 2008). Иста семантичка схема применљива је и на друге модификаторе, као што су конгруентни атрибути у примеру *мој нови црни кожни капут* или неконгруентни атрибути у примеру *фотографија Загреба*.

Према речима аутора, атрибутив у примеру *романописац Крлежа* функционише исто као и атрибутив у примеру *птица селица*, конгруентни атрибути у примерима типа *мој нови црни кожни капут* и неконгруентни атрибути у примеру типа *фотографија Загреба*, и то: а) тако што повећава садржај левог члана, тј. спецификује га пружањем информације о којим птицама, о ком капуту, којој фотографији и ком романописцу је реч; б) тако што, последично, левом члану смањује опсег, тј. сужава скуп денотата на које се реч, птица, фотографија, капут или романописац односи. Конструкција *фотографија Загреба*, стога, не може да се односи на фотографију Беча (као што би реч *фотографија* без модификатора могла),

²⁴ Иако овај став, као што ћемо видети, представља мост између домаће и англистичке литературе, није у потпуности јасно зашто Станојчић не третира на идентичан начин и примере са називима географских места.

²⁵ Као што је напоменуто у другом поглављу, *атрибутив* као термин постоји само у српској литератури. У англистичкој литератури се говори или о рестриктивној или о чврстој апозицији или само о посебној врсти апозиције, која се разликује од типичне.

²⁶ Изузетак је Станојчићев увид који смо навели у претходном пасусу.

²⁷ И Марковић термином *апозиција* реферише на примере које овде називамо атрибутивом.

већ сужава тај скуп само на фотографије на којима је Загреб. Слично томе, спој *романописац Крлежа* не може да се односи на романописца Андрића (као што би само реч *романописац* без модификатора могла), него своди скуп романописаца на само једног члана, Крлежу. Дакле, у сва четири случаја, како Марковић примећује, десни члан је тај који има функцију модификатора.²⁸

Слично Марковићу, и Ковачевић (2019) образлаже да је, с логичке стране, једино могуће да ужи појам преузме улогу детерминатора ширег појма, као и да „принцип хомонимске инклузије” потврђује овакав однос.

Марковићеви и Ковачевићеви аргументи упућују на то да би и у српском језику модификатором, тј. атрибутивом требало сматрати десни члан синтагме. Такво тумачење представљало би елаборацију поменутог Станојчићевог увида (2010: 315), а уједно би допринело и усаглашавању граматичког описа овог конституента са англистичком литературом.

4. Шта је *глава*²⁹ атрибутивне конструкције?

У тесној вези са питањем позиције атрибутива стоји и питање њеног управног члана. Наиме, већина аутора која наводи да је атрибутив десни члан конструкције истовремено подразумева како леви члан конструкције представља њен управни члан (Poutsma, 1904: 268; Huddlstone & Pullum, 2002: 455; Hudson, 1998: 87–92; Марковић, 2008), и обрнуто – они који наводе да је атрибутив леви члан конструкције десни члан сматрају управним чланом (Пипер и др., 2005: 65–66; Silić i Pranjković, 2005: 313; Ćirgić i др., 2010: 250; Katičić, 2002: 478). Другим речима, у већини домаћих репрезентативних граматика очекивано се десни члан конструкције сматра управним чланом конструкције (реч *Београд* представља управни члан конструкције *град Београд*). Такође очекивано – у англистичкој литератури леви члан споја се тумачи као управни члан (реч *град* води се као управни члан споја *град Београд*).

Марковић (2008) и Ковачевић (2019) и поводом овог питања исказују ставове који су сагласни са англистичком литературом, а у супротности са домаћим граматикама.

Ковачевић (2019) посредно³⁰ наводи два аргумента у прилог томе. Први аргумент представља могућност употребе језичких верификатора субординираности испред десног члана синтагме (нпр. *мајка Јевросима* –

²⁸ Интересантан је пример *Крлежа романописац*, кроз чију анализу Марковић додатно аргументује да је десни члан модификатор. Аутор наводи да би овакав пример значао да постоји више Крлежа, те да десни модификатор *романописац* спецификује о ком тачно Крлежи је реч (Марковић 2008).

²⁹ Управни члан (енг. *head*).

³⁰ Аутор се не бави овим питањем експлицитно. Наведена два аргумента наводи у прилог тези да атрибутив заузима десну позицију. Међутим, аргументи се заснивају на субординираном статусу атрибутива, те их зато наводимо у склопу ове секције.

мајка по имену *Јевросима*; *господин Марковић* – господин са презименом *Марковић*). Постојање овакве могућности указује на то да се десни члан синтагме налази у подређеном положају, односно да је леви члан синтагме главни члан. Ковачевићев други аргумент је могућност употребе рестриктивне клаузе уместо десног члана (општина *Сурчин* – општина *која се зове Сурчин*; учитељ *Власта* – учитељ *који се зове Власта*). Како су рестриктивне клаузе увек у субординираном положају, могућност замене атрибутива таквом клаузом још један је показатељ да десни члан синтагме не може бити управни члан.

Аргумент који Марковић износи у прилог тврдњи да је у хрватском језику леви члан конструкције управни заснива се на обрасцу слагања. Наиме, предикат се не слаже са десним чланом конструкције (што би се на основу граматичког одређења атрибутива као левог члана конструкције очекивало), већ са левим.³¹ Аутор наведено илуструје скупом примера од којих издвајамо неколико:

- (11a) Птица додо је изумрла.
- (11б) *Птица додо је изумро.
- (12a) Река Дунав дужа је од реке Саве.
- (12б) *Река Дунав дужи је од реке Саве.
- (13a) Село Бапска познато је по археолошким налазиштима.
- (13б) *Село Бапска позната је по археолошким налазиштима.

Као што се у примерима (11a–13б) види, сваки покушај да се изведе слагање између предиката и другог члана конструкције резултује неприхватљивошћу (или бар упитном прихватљивошћу) реченице. Ови примери иду у прилог Марковићевој тези да управни члан атрибутивне конструкције у хрватском језику представља леви члан конструкције, те да је и атрибутив (модификатор) заиста десни члан споја.

Ипак, примећујемо да Марковић не разматра примере када се лева именица у именичком споју „употребљава као неконгруентна одредба” (Пипер и Клајн, 2013: 307):

- (14a) ујка Васа
- (14б) (од) ујке Васе
- (14в) (од) ујка Васе
- (14г) *(од) ујке Васа

Марковићева анализа предвиђала би прихватљивост примера (14г), а неприхватљивост примера (14в), што није случај.

Поводом овог питања можемо, стога, констатовати, следеће: постоје јаки аргументи у прилог томе да је управни члан конструкције леви члан

³¹ Овај Марковићев аргумент компатибилан је са Кајзереовим ставом како је главни критеријум за одређење управног члана конструкције управо слагање субјекта и предиката (в. Keizer, 2005: 349).

споја и у српском језику. Међутим, у вези са тим постоји и потреба да се објасне изузеци попут (14в)–(14г).

5. Да ли је атрибутив самосталан?

Још једно питање које произилази из литературе је да ли се чланови у атрибутивној конструкцији налазе у зависном или у независном односу. Према једној групи аутора, управни члан конструкције уједно је и њен надређени члан, те се атрибутив налази у субординираном положају у односу на њу (Huddlstone & Pullum, 2002: 455; Hudson, 1998: 313; Ćirgić i dr., 2010: 250; Пипер и др., 2005: 65–66).

Као аргумент у прилог овоме Хадлстон и Пулум истичу како ред речи међу члановима није произвољан (Huddlstone & Pullum, 2002: 455):

(15а) Опера „Кармен”, коју је написао Бизе.

(15б) *Опера коју је написао Бизе „Кармен”.

Преводи њихових примера показују да није свеједно који ће члан бити модификован ни кад је српски језик у питању.

У домаћој литератури указује се и непосредно на то да је атрибутив зависан члан. Наиме, аутори по правилу наводе како атрибутив има карактер одредбе (Пипер и Клајн, 2013: 306; Пипер и др., 2005: 69; Barić, 1997: 398; Клајн, 2005: 233; Катић, 2002: 478), која се у роду, броју, падежу и аниматности слаже са именицом коју одређује (Пипер и Клајн, 2013: 306). Ова тврдња имплицира да је атрибутив, будући одредба, заиста зависан члан, те да, на сличан начин као атрибутска одредба, преузима род, број и падеж од именице уз коју стоји. Међутим, ни у једној домаћој граматичкој не разматра се опција да би конгруенција могла бити и случајна (в. Марковић, 2008), иако је примећено да слагање није доследно у свим категоријама (Silić i Pranjković, 2005: 314; Jahić i dr., 2000: 402), па чак и да није обавезно (Ćirgić i dr., 2010: 284).

Насупрот наведеном, у англистичкој литератури јавља се мишљење да међу члановима у атрибутивној конструкцији заправо влада однос координације (Quirk et al., 1985: 1301–1302; Croft, 2001: 192). Другим речима, сматра се да ниједан од чланова није у зависном односу од другог (Halliday, 1994: 380), те да било која именица, стога, може бити посматрана као управни члан (Keizer, 2005: 348; Dic, 1978: 149). Као аргумент наводи се то да су повезане јединице у овој конструкцији истог ранга (Quirk et al. 1985: 1302; Winter 1982: 134), што имплицира да ниједан елемент не може бити зависан од другог.³²

³² Винтер, међутим, наглашава и да постоји једна важна разлика између типичних координативних фраза и апозиције. Наиме, аутор наводи да у координацији елементи могу бити потпуно различитог значења, док апозиција управо настоји да спајањем појача синонимију, којом се додатно сужава или редифинише значење левог члана (Winter, 1982: 133–134).

У домаћој литератури сличан став примећен је код Барића (1997) и код Марковића (2008). Марковић и експлицитно наводи како пре долази до „придруживања” него до односа субординације међу члановима. Његов главни аргумент управо је гореспоменута недоследна конгруенција међу члановима атрибутивне конструкције. Погледајмо примере у (16):

(16a) Ријека Лим (Čirgić i dr., 2010: 284)

(16б) Село Ераковићи (Čirgić i dr., 2010: 285)

(16в) Преноћили смо у хотелу „Коловаре” (Silić i Pranjković, 2005: 314)

У примеру (16a) атрибутив се не слаже са именицом уз коју стоји у роду. Појава се објашњава као последица тога „што именице нису променљиве по роду, па се једна другој не могу прилагођавати као што се придев прилагођава” (Čirgić, 2010: 284). Међутим, већ у примеру (16б) долази до непоклапања и у роду и у броју, за шта изостаје објашњење. Најзад, пример (16в) илуструје одсуство слагања у свакој од трију именичких категорија: и у роду, и у броју, и у падежу. У вези са тим се, међутим, само констатује да конгруенција није обавезна (Čirgić, 2010: 284).

На рачун примера какве смо видели у (16a)–(16в), Марковић (2008) закључује да је слагање између чланова у атрибутивној конструкцији потпуно случајно. С тим у вези, тврди да међу члановима влада однос координације. Ипак, иако аутор има право да би конгруенција могла бити случајна, не слажемо се да у овом случају она нешто казује о типу односа међу члановима. Наиме, сам аутор примећује сличност између атрибутива и неконгруентних атрибута, наводећи да се атрибутив од њих разликује само у томе што је једини у номинативу (Марковић 2008).³³ Даље, опште је познато да неконгруентни атрибути не преузимају категорије рода, броја и падежа од именце уз коју стоје. Будући да се код неконгруентних атрибута не доводи у питање зависан однос само због одсуства слагања, не налазимо оправдање за тај аргумент ни у случају атрибутива.

Наведено у овом поглављу показује да је питање врсте односа међу члановима атрибутивне синтагме још увек нерешено.

6. Како се атрибутив изражава?

Аутори у англистичкој и домаћој литератури најсагласнији су око морфолошког описа атрибута. У домаћој литератури атрибутив је представљен као „именички атрибут” (Пипер и др., 2005: 69; Клајн, 2005; Silić i Pranjković, 2005: 313; Čirgić i dr., 2010: 283), а редовно се наглашава како се он од атрибута заправо и разликује само у томе што је изражен именицом (Čirgić i dr., 2010: 283; Silić i Pranjković, 2005: 313). Слично томе, у англистичкој литератури се, када је атрибутив у питању, готово увек

³³ Овде, Марковић, заправо аргументује у прилог томе да је атрибутив десни, а не леви члан конструкције.

наводи како је именица носилац поменуте функције (Pautsma, 1904: 267; Curme, 1947: 8; Quirk et al., 1985: 1304; Halliday, 1994: 488; Keizer, 2005: 348). На другачије морфолошке описе може се наићи једино када се односе и на типичну апозицију (Hudson, 1998: 87; Quirk et al, 1985: 1305–1306; Barić i dr., 1997: 569).

Међутим, ни ово питање није без проблема. Осврнимо се на Крмијев пример атрибутива:

(17a) I myself am to blame (Curme, 1947: 8)

чији превод гласи

(17б) Мене лично треба кривити.

У примеру (17a) нису именице део атрибутивне конструкције, већ су то лична и рефлексивна заменица. Међутим, у српском језику се конструкције поменутог типа анализирају посебно, као конструкције са асеверативним партикулама (нпр. Баш/Управо Јована је стигла, в. Јанјушевић-Oliveri, 2014). С тим у вези, налазимо да би требало најпре испитати везу између конструкција са асеверативним партикулама и конструкција са атрибутивом пре него што се примером (17) доведе у питање морфолошки опис атрибутива.³⁴

7. Закључак

У овом раду анализирали смо литературу о атрибутиву. Након што смо указали на проблеме са терминима (прво поглавље), отворили смо следећа питања:

- а) Да ли је атрибутив засебан конституент или је врста апозиције?
- б) Који члан конструкције је управни члан?
- в) Да ли међу конституентима атрибутивне конструкције постоји однос субординације или однос координације?
- г) Којим врстама речи атрибутив може бити изражен?

Анализа референтне литературе указала је на следеће: а) има више аргумената у прилог томе да је атрибутив структурално другачији од апозиције (друго поглавље); б) има јачих аргумената да је атрибутив заправо десни (а не леви) члан атрибутивне конструкције (треће поглавље);

³⁴ Квирк и група аутора говоре о врстама апозиције, које се такође могу довести у везу са овим питањем. Наиме, на основу комбиновања трију критеријума, аутори разликују чак осам врста апозиција (Quirk et al., 1985: 1305). За проблем морфолошког описа атрибутива релевантно би могло бити то у ком односу стоје две врсте од наведених осам, и то: пуна, строга и рестриктивна апозиција (нпр. *Моја пријатељица Ана*) и пуна, слаба и рестриктивна апозиција (нпр. *Питање треба ли признати или не мучило је девојку*). Као што се да приметити, наведене врсте исте су по свему, осим по томе што је једна изражена именичком фразом (строга), а друга клаузом (слаба). Будући да у строгој верзији препознајемо атрибутивну конструкцију, отвара се питање да ли и другу наведену конструкцију треба тумачити у контексту атрибутива.

постоје јаки аргументи да леви члан споја ($\neq$ атрибутив) представља управни члан конструкције (четврто поглавље); в) нема адекватног решења за питање да ли међу члановима атрибутивне конструкције влада однос субординације или однос координације (пето поглавље); г) виђење да се атрибутив ($\neq$ апозиција) изражава именицама, као и да атрибутивна конструкција представља спој двеју именица је готово општеприхваћено (шесто поглавље).

Допринос овог рада је у томе што указује на проблеме у вези са атрибутивом, те на потребу да се ова појава у српском језику више истражи. Будућа истраживања посебно треба да се осврну на атрибутив који се среће у примерима неуклопивим у одређене генерализације (нпр. *ујка Васа, тетка Јована* и сл.), као и на испитивање односа (не)зависности међу члановима атрибутивне конструкције. Резултати комплекснијег испитивања ове појаве даће одговоре на постављена питања, што ће утицати и на ревидирање ставова изнетих у дескриптивним граматицама.

Литература

Кириличне референце:

1. Ковачевић, М. (2019). „Статус атрибутива међу одредбама у словенским језицима”. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 48(1), 5–18.
2. Пипер, П. и Клајн, И. (2013). *Нормативна грамика српског језика*. Нови Сад: Матица српска.
3. Станојчић, Ж. (2010). *Грамика српског књижевног језика*. Београд: Креативни центар.
4. Стевановић, М. (1969). *Савремени српскохрватски језик II*. Београд: Нова књига.

Латиничне референце:

5. Winter E. O. (1982). *Towards a Contextual Grammar of English: The Clause and its Place in the Definition of Sentence*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003074694>
6. Janjušević-Oliveri A. (2014). Pragmatičko-semantička analiza aseverativnih partikula u savremenom srpskom jeziku, u: (ur. Zvezdan Arsić) *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, br. 44–2, str. 315–333. <https://doi.org/10.5937/zrffp44-6481>;
7. Jahić D., Halilović, S. Palić, I. (2000). *Gramatika bosanskog jezika*. Zenica: Dom štampe.
8. Keizer, E. (2005). Close appositions. In: Casper de Groot & Kees Hengeveld (eds). *Morphosyntactic expression in Functional Grammar*, 381–417. Berlin: Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110920833.381>
9. Katičić, R. (2002). *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Nakladni zavod Globus.

10. Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G. And Svartvik J. (1985). A Comprehensive Grammar of the English Language. London: Longman.
<https://doi.org/10.1075/eww.8.1.10wei?locatt=mode:legacy>
11. Klajn, I. (2005). Gramatika srpskog jezika. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
12. Marković, I. (2008). Hrvatska apozitivna sintagma i sintaksa imenâ. *Folia onomastica Croatica*, (17), 119–137.
13. Croft, W. (2001). Radical Construction Grammar. New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198299554.001.0001>
14. Curme, G. O. (1947). English Grammar. New York: Barnes & Noble.
<https://doi.org/10.1515/if-1931-0174>
15. Poutsma, H. (1904). A Grammar of Late Modern English, Part I. Groningen: Noordhoff.
16. Silić J. i Pranjković I. (2005). *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
17. Čirgić A., Pranjković I., Silić, J. (2010). *Gramatika crnogorskog jezika*. Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore.
18. Huddleston, R. and Pullum, G. K. (2002). The Cambridge Grammar of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/9781316423530>;
19. Hudson, R. (1998). English grammar. London: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203015469>
20. Halliday M. A. K. (1994). An Introduction to Functional Grammar. 2nd ed. London: Edward Arnold. <https://doi.org/10.4236/am.2010.16065>
21. Heringa, H. (2012). Appositional constructions (doctoral thesis).

CLOSE APPPOSITION IN BCMS AND ENGLISH LITERATURE:
TERMINOLOGICAL AND THEORETICAL DIFFERENCES

Summary: *This paper examines differences in terminology and theoretical treatment of close apposition in BCMS and English grammars. Key issues include whether close apposition should be considered a subtype of loose apposition, which constituent serves as the head of the phrase, the nature of the relationship between its constituents, and which word classes can appear in this syntactic position. The literature review supports the view that close apposition is structurally distinct from loose apposition, that it occupies the right position within the phrase, and that its left constituent functions as its head. While nouns are generally recognized as the primary category in close apposition, the subordination vs. coordination relationship within the phrase remains a debated issue. This study clarifies the nature of close apposition and identifies questions for further research.*

Keywords: *attributive, apposition, term, Serbian language.*